Muistio

8.4.2021

Sosiaali- ja terveysministeriön asiantuntijalausunto lakivaliokunnalle luonnoksesta laiksi väliaikaisista toimista rangaistusten täytäntöönpanossa ja tutkintavankeuden toimeenpanossa covid-19-epidemian johdosta

Lakivaliokunta on pyytänyt sosiaali- ja terveysministeriöltä asiantuntijalausuntoa yllä mainitun hallituksen esityksen (HE 44/2021) johdosta. Ehdotettavan lain tavoitteena on varmistaa vankeusrangaistuksen ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanossa sekä tutkintavankeuden toimeenpanossa riittävän täsmällinen säädöspohja koronavirusepidemian aikana. Esityksessä ehdotetaan, että Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö voisi päättää välttämättömistä vankilan toimintojen, vankien tapaamisten ja vankien poistumislupien rajoittamisista tai keskeyttämisistä epidemian leviämisen estämiseksi.

Esityksen mukaan Vankiterveydenhuollon yksikkö antaisi Rikosseuraamuslaitokselle asiantuntija-arvion toimien välttämättömyydestä. Laissa säädettäisiin tarkemmin siitä, millä edellytyksillä rajoitus- ja keskeytystoimenpiteitä voitaisiin ottaa käyttöön, ja millaisia toimintoja, tapaamisia ja poistumislupia voitaisiin rajoittaa tai keskeyttää. Lisäksi ehdotetaan, että oikeusministeriö voisi rajoittaa asetuksella yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon aloittamista, jos se olisi epidemian johdosta rangaistuksen asianmukaisen täytäntöönpanon turvaamiseksi välttämätöntä. Asetuksen voimassa ollessa voitaisiin myös lykätä tai keskeyttää jo täytäntöönpanossa olevia yhdyskuntaseuraamuksia.

Sosiaali- ja terveysministeriö pitää luonnosta perusteltuna, sillä tartuntatautien tiedetään helposti leviävän laitosmaisissa olosuhteissa. Covid-19-taudin leviämisen estäminen on tärkeää työsuojelullisista näkökohdista ajatellen vankiloissa työskenteleviä henkilöitä, mutta myös vankien kannalta erittäin tarpeellista, sillä terveydentila on suurella osalla vangeista varsin huono. STM näkee säätämisen olevan aiheellista myös, jotta valtuudet ja rajoitusten laatu ovat tarkasti määriteltyjä, mikä osaltaan varmistaa vankien tasavertaista kohtelua. On myös tärkeää varmistaa, että toimet ovat oikeasuhtaisia ja epidemian hallinnan kannalta merkityksellisiä ja tehokkaita. Rajoituksia tulisi tehdä ainoastaan, jos covid-19-viruksen leviämistä ei muilla toimilla voida riittävästi estää, mikä lakiluonnoksessa kiitettävästi onkin huomioitu. Epidemian hallinnassa onnistumisen edellytyksenä voidaan pitää Vankiterveydenhuollon ja Rikosseuraamuslaitoksen välistä tiivistä vuoropuhelua.

2 § Vankiloiden toimintojen rajoittaminen tai keskeyttäminen covid-19-epidemian johdosta

Esityksen kirjaus siitä, että toimintoja voitaisiin rajoittaa vain niiltä osin ja siinä laajuudessa kuin se on välttämätöntä taudin leviämisen estämiseksi ja sen varmistamiseksi, että vankeuden täytäntöönpano on turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja vangeille on hyvä lähtökohta. STM katsoo, että vankien oikeuksien toteutumiseksi muiden keinojen tarkka noudattaminen ennen kyseisen pykälän antamien toimivaltuuksien käyttöönottoa on tärkeää. Näistä sairastuneiden nopea eristäminen ja altistuneiden karanteeniin määrääminen sekä etäisyyksien ylläpitäminen ja hygieniatoimet ovat myös tartuntojen torjunnan ja epidemian hallinnan kannalta ensisijaisia. Vankien määrän rajoittaminen voi olla tarpeen näiden toimien onnistumista ajatellen.

On tärkeää huomioida, että toimien tulee olla vaikuttavia ja paikalliset olosuhteet voivat merkittävästi vaikuttaa siihen, mitkä keinot ovat oikeasuhtaisia ja tehokkaita. Näin ollen rajoitusten toteuttaminen osittaisina rajoituksina sekä toiminnoittain että vankiloittain tai osastoittain on aiheellinen lähtökohta. Esityksessä lueteltu lista rajoitettavissa toiminnoista on nähdäksemme riittävän tarkkarajainen ja selkeä. Esitetyn lain 2 §:n 2 momentin mukaisen toimintojen keskeyttämisten viimesijaisuus sekä päätösten tekeminen vain välttämättömiltä osin ja rajatuksi ajaksi on aiheellinen.

STM katsoo, että rajoittamisen edellytyksistä säätäminen (3 mom.) yhdenmukaisesti Suomessa käytettyjen epidemiologisten mittareiden mukaisesti takaa osaltaan vankien ja vankilassa työskentelevien oikeuksia sekä on myös päätöksenteon kannalta selkeää. Epidemian osittain arvaamattomankin kehittymisen kannalta on tärkeää tukeutua esityksen mukaisesti myös kokonaisvaltaiseen asiantuntija-arvioon. Tämä on erityisen tärkeää silloin, kun rajoituksista päätettäisiin vankilan sisäisten tartuntojen vuoksi (4 mom.). Laajamittaisen epidemian tai nopeasti paikallisesti leviävän tartuntataudin kohdalla ihmisten terveyden suojaamiseen tähtääviä päätöksiä on pystyttävä toisinaan tekemään hyvin lyhyessä aikaikkunassa ja ennakoivasti.

On tärkeää, että alueellisten ja valtakunnallisten asiantuntijoiden kuulemista edellytetään asiantuntija-arviota annettaessa. On niin ikään aiheellista, että vankiterveydenhuollon yksikölle säädetään mahdollisuus myös oma-aloitteisesti antaa asiantuntija-arvio, sillä epidemia voi vaatia nopeita ja ennakollisia toimia ilmetessään. On tärkeää, että terveydenhuollon ammattilaisten arvio tilanteesta johtaa siihen, että rajoitustoimia myös toteutetaan käytännössä. Luonnoksessa esitetty aika (2 viikosta kuukauteen) rajoittamistoimille on tiukka eikä välttämättä riittävä epidemian hallinnan kannalta, mutta se on perusteltavissa perustelumuistion mukaisesti vankien olosuhteiden turvaamisen kannalta. On hyvä, että tilannetta ja rajoitustoimien tarvetta tarkastellaan jatkuvasti ja toisaalta toimenpiteitä voitaisiin jatkaa.

3 § Vankien tapaamisten rajoittaminen tai keskeyttäminen covid-19-epidemian johdosta

STM katsoo, että sekä vangin että tämän läheisten kannalta tulisi aktiivisesti etsiä ratkaisuja tapaamisten turvalliselle järjestämiselle siten, että samalla tartuntojen leviäminen estetään. Lasten oikeuksien ja etujen huomioiminen on erityisen tarpeellista.

Pykälän 3 momentin edellytykset ovat asianmukaiset ja tiukempi ehto alueellisen ilmaantuvuuden suhteen (14 vrk ilmaantuvuus vähintään 25/100 000 asukasta) on perusteltu, sillä epidemian hallinnan kannalta sosiaalisten kontaktien rajoittaminen on ensisijaisen tärkeä toimi. Toisaalta myös ihmisen hyvinvoinnin kannalta sosiaalinen kanssakäyminen on tärkeää. Tämän vuoksi on tärkeää arvioida tarkasti tapaamisten rajoittamista ja nimenomaisesti kunkin tapaamismuodon kohdalla erikseen.

10 § Päätösvalta

Terveydenhuollon ammattilaisen asiantuntemuksen hyödyntäminen päätöksenteossa etenkin äkillisissä tilanteissa on tärkeää, jotta toimenpiteet arvioidaan sekä välttämättömyyden ja oikeasuhtaisuuden kannalta, mutta samalla varmistetaan niiden kohdistuvan tartuntojen estämisen kannalta merkityksellisiin seikkoihin.

Ylilääkäri Soila Karreinen